

vocabulum esse in labris plerorumque, vel certe carere omni virtute atque efficacia medendi generis humani malis; amor enim proximi, qui non ininitatur amoris Dei, nec erit unquam vere universalis, nec impellet ad magnum quidpiam aggrediendum. Omitto alia, quae continentur absurda in Fouilliano libro; illud tamen non omitam, quod in sua libertatis refutatione falso supponat, libertatem, prout a suis patronis propugnata, consistere in perfecta et æquilibri voluntatis indifferentia, quasi libertas excluderet propensionem in alterum extremorum, undecumque illa procedat sive ex temperamento, sive ex passionibus, sive ex vi motivorum, etc.; cum potissimum ex communi sententia Scholasticorum nihil possit voluntas, sive libere sive necessario, appetere, a quo non alliciat propter suam bonitatem. Denique neque etiam silentio premenda est blasphemata et impudentissima scriptoris insolentia, qui non veretur vel ipsa theologica dogmata, cum suis placitis contraria esse videntur, carpere atque irridere. Equidem arbitror dominum Alfredum Fouillée, si unquam legisset, aut certe intellexisset, doctrinam catholicam a catholicis Theologis expositam, non ita scripturum fuisse: quamquam nec suo caret probro apud honestissimum quemque virum licentia indignissime efutendi adversus doctrinam, quam nunquam didiceris, aut satis consideraveris, cum potissimum ea sit divinitus revelata, inconcussis fundamentis nixa, atque ab infinita prope modum multitudine hominum per plura secula firmissime credita, et usque ad internecionem propugnata.

ARTICULUS V.

Probatur liberi arbitrii existentia.

96. Quamquam ex determinismi confutatione satis jam constet veritas liberi arbitrii, operæ tamen pretium est eam directis ac positivis argumentis stabilire. Quoniam vero non omnes hominis actiones liberæ sunt, perspicuitas tractationis postulat, ut primum generatim libertas hominis asseratur, et postea, quibus ea in actionibus insit, demonstretur.

PROPOSITIO. 1.^a Homo in multis actionibus libertate arbitrii præditus est.

Propositio est de Fide catholica, ut patet ex præcedenti articulo, et asserta constanter fuit ab omnibus Patribus, Doctoribus et Theologis ac Philosophis Ecclesiae catholicae (1).

Prob. 1.º a priori. Est in homine iudicium objective indifferens, seu objecta innumera appetibilia proponens, quae nec explent appetitivam capacitatem voluntatis, nec necessaria iudicantur ad assequendum finem ultimum ac felicitatem. Atqui circa eiusmodi objecta non potest voluntas ex natura suae necessitate determinari ad actum. Ergo negari nequit hominem in multis actibus libero arbitrio præditum esse.

Major per se innoscit: α) primo quia objectum voluntatis, ut superius probatum reliquimus, est bonum in communi, habetque amplitudinem propemodum infinitam, quae sub se complectitur quidquid ratione pollet boni, sive finitum illud sit, sive infinitum. Cum ergo appetitiva capacitas potentiae se extendat ad totum objecti sui ambitum, impossibile est, ut appetitus ejus determinetur ad unum, sicut determinatur sensitivus appetitus, eo quod objectum ejus est sensibile et concretum atque individuum, prout declaratum suo loco reliquimus (2). β) Voluntas non potest natura sua determinari ab objecto, in quo apparet ratio aliqua mali, sed potest illud respicere. Atqui infinita sunt bona, quae voluntati proponi queunt, ac porro proponuntur, tamquam mixta malo, defectu et imperfectione, omnia nempe finita, nec est nisi unum suum bonum, in quo nullus boni defectus, nulla mali ratio apparere possit. Ergo plurima sunt certissime bona, quae nequeant explere voluntatis appetitum, sed quatenus bona, proponuntur ut appetibilia, et quatenus mixta malo, ut repudiabilia. γ) Resque patet experientia ipsa; nemo enim, puto, erit, qui bonis creatis plene unquam satiatus fuerit, quique non saepe parum curet, immo et fastidiat bona, quae olim appetebat, potissimum cum alia majora expertus est.

Homo in multis actionibus libertate arbitrii præditus est.

Probatio libertatis a priori evolutus.

(1) Vide S. Thom. 1 p. quæst. 82; art. 2; quæst. 83, art. 1. 2. quæst. 10, art. 2; quæst. 13, art. 6; *de verit.*, quæst. 22, art. 6; quæst. 24, art. 1; *de malo*, quæst. 6, art. unic.

(2) Vide supra num. 17, pag. 137.

Quod longe frequentius accidit respectu bonorum terrenorum iis, qui virtutis exercitacioni sese devoventes, divina assidue contemplantur.

Probatur Minor 2). Voluntas sequitur ductum rationis. Ergo esset valde inordinatum, ut quod ratio proponit cum indifferenti iudicio tamquam non undequaque bonum, sed partim bonum ac proinde appetibile, partim malum vel defectuosum, ideoque repudiabile, necessario determinaret voluntatem ad actum (1). β) Quemadmodum observat S. Thomas, *activum non ex necessitate movet, nisi quando superat virtutem passivi. Cum autem voluntas se habeat in potentia respectu boni universalis, nullum bonum superat virtutem voluntatis quasi ex necessitate ipsam movens, nisi id quod secundum omnem considerationem est bonum; et hoc solum est bonum perfectum, quod est beatitudo, quod voluntas non potest non velle, ita scilicet quod velit ejus oppositum; potest tamen non velle actu, quia potest avertere cogitationem beatitudinis, in quantum movet intellectum ad suum actum, et quantum ad hoc nec ipsam beatitudinem ex necessitate vult; sicut etiam aliquis non ex necessitate caleferet, si posset calidum a se repellere cum velit* (2). γ) Est analogia quædam inter intellectum et voluntatem, ut quemadmodum ille habet prima principia, quæ per se immediate cognoscit, et conclusiones propter illa; ita voluntas finem ultimum vel beatitudinem propter se appetat, et cætera propter finem: id quod vel ipsa experientia quisque novit, urget enim nos perpetuo amor felicitatis, isque saltem implicite in omnes actiones et appetitiones influit. Ergo sicut intellectus solum determinatur ad assensum principiorum per se notorum et conclusionum necessario cum illis connexarum, sola enim evidentia necessitat intellectum, ut constat ex *Logica* (3); ita voluntas non determinari dicenda est nisi ad amorem beatitudinis et mediorum, absolute ac necessario cum illius obtentu connexorum. Atqui sunt innumeræ res, quæ certe non apprehenduntur ut objectum beatitudinis nostræ, nec ut media cum illius obtentu necessario hic et

(1) Cfr. S. Thom. 1. 2. quæst. 10, art. 2; quæst. 13, art. 6.

(2) S. Thom., *de malo*, quæst. 6, art. unie. ad 7.^{am} Cfr. 1 p. quæst. 82, art. 2, ad 2.^{am}

(3) Vide S. Thom., *de verit.*, quæst. 22, art. 6.

nunc connexa. Ergo respectu ejusmodi objectorum voluntas non est determinata, sed libertate pollet, ut appetat, vel non appetat pro suo arbitrio (1).

Et per hoc argumentum probatur non solum libertas, quoad specificationem, sed etiam quoad exercitium. Primam quidem, quia multa diversa et quodammodo contraria bona occurrunt passim, quæ defectum boni, atque adeo malum, continent; ideoque cum ad nullum eorum determinetur voluntas, potest vel ad hoc vel ad illud ferri pro libitu inter ea, in quibus sufficiens ratio appetibilitatis relucet. Libertas vero quoad exercitium eodem pariter argumento probata manet; quia voluntas non potest ad exercitium actus necessario determinari, nisi ipse actus proponatur ut hic et nunc absolute necessarius et undequaque bonus; si vero apprehendatur ut admixtus aliqua ratione mali, aut si omissio ipsa actus appareat ut hic et nunc magis conveniens, planum est, quod voluntas non necessario ad agendum pertrahetur. Atqui potest ratio proponere actum ut non absolute necessarium nec undequaque bonum, et potest etiam ratio apprehendere ut bonum, non solum hoc, quod est velle aut agere, sed etiam hoc quod est non velle, et non agere (2). Ergo prædicto argumento æque probatur libertas contradictionis vel quoad exercitium.

Prob. 2.º ex sensu naturæ communi, qui multifariam sese prodit. Nam 2) libertatis notio viget apud omnes gentes ac nationes. β) Magnum omnes discrimen agnoscunt, ratione præcise imputabilitatis et meriti ac demeriti, quæ libertatem omnino requirunt, inter actiones naturales vel necessarias et inter morales virtutis aut peccati actus, inter actiones indeliberatas et deliberatas, inter delicta pueri vel amentis et adulti ac sani hominis, inter operationes hominis et brutorum. γ) Eandem probant persuasionem leges et præcepta, suasiones et consilia, hortationes ac preces, laudes reprehensionesque, promissiones et comminationes, præmia denique ac pœnæ: quæ omnia eo spectant, ut homines ad quædam agenda incitentur, a quibusdam aliis deterreantur, et supervacanea

Probatio
ex communi
sensu

(1) Vide S. Thom. 1. 2. quæst. 13, art. 6, ad 1.^{am}; et 1 p. quæst. 82, art. 2, ubi egregie rem evolvit. Cfr. de hoc argumento Suarez, *Metaph.* disp. 19, sect. 2, num. 17.

(2) S. Thom. 1. 2. quæst. 13, art. 6.

prorsus et absurda forent, si omnes actiones nostræ ex ineluctabili necessitate profluerent, ut jam superius innui. 2) Demum ii ipsi, qui libertatem speculative negant, practice ita se gerunt erga seipos et cæteros omnes, ac se gererent, si libertatem admitterent (1).

explicator,

Jam consensus hic iis dotibus præditus est, quas gignere morale certitudinem docent Logici (2). Est videlicet diuturnus et constans, quin deleri poterit progressu scientiarum, ex quibus nihil concludi potest, ut vidimus, quod persuasionem illam animis firmissime in hærentem vel minimum infirmare queat. Deinde non pugnat cum ullis rationis principiiis et aliarum scientiarum pronuntiatis: unde nequit timeri, ne opinio ejusmodi ex ignorantia, præjudiciis, morum corruptela aliave ignobili origine profluxerit. Immo vero ex demonstratis in præcedenti articulo constat, contrariam opinionem deterministarum apud veteres quidem fatalistas et hæreticos ex ignorantia vel præpostera notione divinæ scientiæ, providentiæ, gratiæ ac prædeterminationis natam fuisse; apud recentiores vero ex absurdis materialismi, positivismi, evolutionismi, pantheismi aliorumque falsissimorum systematum erroribus, itemque ex defectu accuratæ observationis humanorum actuum profluxisse. Tandem adeo necessaria est libertas ad vitam et mores recte instituendos, ut sine illa pereat totus ordo moralis, necesse sit.

et defenditur.

Dices 1.º hoc argumentum eatenus probare, quatenus supponatur ideam ac notionem libertatis non potuisse aliunde proficisci, quam ex reali existentia libertatis. Atque potuit notio libertatis dari, etiam libertate realiter non existente. Major constat, quia omnia, quæ ad persuasionem humani generis probandam adducta sunt, ordine logico prærequirunt notionem libertatis mentibus in hærentem; Minor vero facile probari posset analysi instituta notionum simpliciorum, potentia, indifferentiæ, etc., ex quibus idea libertatis calescit, poterunt enim illæ seorsim singulæ efformari, ac postea per synthesim in unum conflari. Cujus rei læculentum habes exemplum in idea chimæ, quæ nullibi realiter existit, ejus

(1) Vide P. Tongiorgi, *Psycholog.* num. 536.

(2) Vide *Logic*, Major. num. 139, pag. 532.

tamen idea composita est per synthesim idearum simpliciorum invicem pugnantium (1).

Respondeo, *dist.* Major. Hoc argumentum supponit ideam libertatis, qualis de facto est apud omnes gentes, non potuisse aliunde proficisci, quam ex reali existentia libertatis, *concl.*; ideam qualemcumque libertatis non potuisse præcedere nisi ex reali libertatis existentia, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. Et ratio est, quia notio libertatis, apud omnes existens, non est notio pure abstracta, quæ potest efformari etiam de re non actu existenti, sed pure possibili, ut v. g. de monte aureo vel lacteo flumine, immo et *aliquo modo* de re impossibili et chimærica (2); sed est notio continens iudicium

(1) Fuse Minorem hanc probat A. Fouillée (*La liberté et le déterminisme*, 1.re partie, chap. 1.er). Idem brevius sic declaratur apud cl. Fonsegrive: «L' idée du libre arbitre n' est pas une idée simple, c' est une idée complexe et même, nous l' avons vu, à proprement parler, négative: c' est l' idée d' un pouvoir ambigu dont les effets sont imprévisibles; or, chacune de ces idées, pouvoir, ambiguïté, effet, imprévisibilité, a été formée à part. D' où vient, en effet, l' idée de pouvoir? De la conviction où nous sommes que tout ce qui arrive est possible et que ce qui est arrivé une fois peut se reproduire. L' idée de puissance effective a son fondement dans l' idée abstraite de possibilité, il s' y joint seulement l' idée d' une détermination ou effort qui semble former le passage de la possibilité à l' action. Or, nos efforts suffisent à nous donner l' idée d' un pouvoir de cette nature. Mais tous nos efforts ne sont pas libres. L' idée d' un pouvoir ne vient donc pas nécessairement du libre arbitre. L' idée d' effet est tout le contraire de l' idée de liberté. Quant à l' ambiguïté et à l' imprévisibilité des effets, il suffit d' avoir vu un chasseur épauler son fusil pour avoir acquis cette idée. Le chasseur atteindra-t-il le gibier ou manquera-t-il son coup? Nul ne peut le dire. L' effet est donc ambigu et impossible à prévoir, en est-il plus libre? Ainsi les idées qui entrent dans la composition de l' idée du libre arbitre ont pu nous venir séparément d' expériences dont aucune ne pouvait se confondre avec le libre arbitre; leur réunion a pu s' opérer artificiellement dans notre esprit comme s' opère la réunion de beaucoup d' autres idées, la réunion, par exemple, de l' idée de lait à l' idée de fleuve, de l' idée d' or à l' idée de montagne. Il n' est donc pas du tout nécessaire que le libre arbitre existe pour expliquer l' existence de son idée: il suffit de l' expérience, de l' abstraction et de la réunion de certaines idées abstraites». G. Fonsegrive, op. cit. 2.de partie, liv. 1, chap. 6.

(2) *Aliquo modo*, inquam, quia sicut nequit haberi una figura, quæ simul sit circulus et quadratus, ita impossibile est efformare

affirmativum de libertatis existentia, notio nempe libertatis, actu hominem ornantis, et a cæteris omnibus causis corporis distinguentis. Et ex communi persuasione hujusmodi libertatis concludit argumentum, libertatem reapse dari, prout ab omnibus existimatur; et quidem concludit cum certitudine morali, quam in *Logica* probavimus suppeditari a testimonio sensus communis. Probent itaque adversarii, si possunt, persuasionem libertatis, istis characteribus insignitam, potuisse gigni in toto ferme humano genere per arbitrariam synthesis plurium notionum simpliciorum. Nolumus enim nunc disputare, nec refert ad propositum nostrum, utrum notio abstracta libertatis, præscindens ab ejus in nobis existentia, potuerit tanta facilitate et universalitate apud omnes gentes et in cunctis hominibus inde ab ipsa pene infantia generis humani gigni.

Dices 2.º argumentum desumptum ex legibus, suasionibus, consiliis, etc., non valere ad probandam libertatem, nec ad ostendendam persuasionem generis humani. Nam leges, suasiones, consilia, etc., etiam in determinatarum doctrina censentur utilissima, immo et necessaria; per illa enim sæpe determinatur ad agendum voluntas, quæ aliter non potuisset set determinare. Sane secundum deterministas quævis actio hominis est effectus necessario resultans ex pluribus causis vel antecedentibus, ac nominatim ex temperamento, passionibus, ideis cæterisque in quovis momento concurrentibus adjunctis, in quibus maximæ efficacitatis est lex, consilium, etc., quando datur. Confirmatur, quia ipsa bruta, libertate profecto destituta, vocibus minarum et hortationis, immo et premiis ac pœnis, alliciuntur, et ad certo modo operandum diriguntur.

Respondeo ante omnia, me non usum fuisse argumento legum, suasionum, consiliorum, etc., directe ad excludendum determinisum, sed tantum ad ostendendam persuasionem generis humani de libertatis existentia, quem ad

unam proprie ideam vel representationem chimæreæ vel rationum invicem pugnantium. Cum ergo dicimur ideam habere chimæreæ, reapse non habemus unam, sed duas ideas juxta positas cum simpliciduntaxat apprehensione copule illarum et judicio asserente impossibilitatem ejusmodi copule.

finem negari nequit argumentum istud efficacissimum esse; tum quia, leges suasiones, etc., egregie componuntur cum libertate; tum quia communis opinio hæc est, ante leges, consilia, etc., esse in homine potestatem aliter operandi, et propterea præcise adhibentur hæc præsidia, ut ejus voluntas ad unum extremum inclinetur; tum demum quia etiam intelligunt cuncti per leges, suasiones, preces, etc., non eripi potestatem physicam contrarium faciendi. Jure merito itaque argumentum hoc allatum est ad demonstrandam humani generis persuasionem. Illud præterea additum volo, leges, consilia, preces, etc., non posse cum deterministarum doctrina componi, nisi supponendo, quod hæc sint recesenda inter *factores*, ut ajunt, vel inter requisita, principium adæquatum operationum constituentia, unde necessario et indeclinabiliter actio sequatur. Atqui hoc suppositum, quod continet medullam determinismi, ostendimus evidenter, ni fallor, in præcedenti articulo, et gratuitum et absurdum esse. Ergo non est, cur de legibus, consiliis, etc., inutiles lites nobis intententur deterministæ.

Ad confirmationem respondeo nullam esse paritatem inter hominem et bruta, ut omnes satis intelligunt, ideoque ex minis vel hortationibus, præmiis et pœnis, quæ solent cum illis adhiberi, nullatenus infirmari argumentum communis sensus. Ideo enim ita cum belluis agimus, ut illæ, recordantes, quid sibi acciderit boni vel mali, cum has vel illas voces minarum vel hortationis audirent, quasve actiones suas subsecutæ sint blanditiæ ac præmia vel pœnæ, per associationem imaginum ducantur ad operandum, prout oportet. At homines ita similibus præsidiis dirigi, et excitari creduntur, ut non necessitentur, sed remaneant domini suorum actuum.

Prob. 3.º ex testimonio conscientiæ. a) Sentimus enim nos in multis ex propria determinatione agere, quin aliunde necessario adigamur: hoc pacto sentio, me nunc scribere, cogitare ita, ut nullam experiar vim, ac in mea penitus potestate situm esse firmissime putem, inceptum hoc argumentum persequi, vel ad aliud tempus differre. Et stante in me eadem cogitatione, eadem boni propositione eodemque proposito exercendi pro lubitu potestatem et libertatem meam,

Probatio libertatis ex conscientia testimonio exponitur.

modo sedeo, modo surgo, modo ambulo, et hac vel illa via, ac tardius vel celerius, incedo, modo huc modo illuc oculos conjicio, etc.: que omnia: quocumque magis libuerit, ordine perficio. Sane omnia hæc tam evidenter in me sentio, ut nihil a me evidentiùs in hac vita cognosci crediderim. ß) Nemo est, qui cum proposuerit ambulare, scribere, etc., non sentiat se pro arbitrio signare tempus, v. g. post unum, duo, tria, quinque... momenta, ut incipiat deambulationem absque ulla ratione *diversa objectiva*, eligendo, solum quia vult, unum præ alio momento; nemo qui non possit inceptam deambulationem, scriptionem suspendere. Item si velis aqua sitim extinguere, facile videbis te posse vel illico bibere, vel paulisper expectare, quamvis nulla occurrat objectiva ratio, sed tantum exercere, vel experiri libertatem. At ubi nam, quæso, viderunt adversari nostri causam necessariam, quæ, *solum quia vult*, potest retinere tantisper operationem, vel inceptam suspendere, vel momentum incipiendi determinare? γ) Sentimus valde diverso modo in nobis esse motum, quo vehimur curru, vel ruimus in terram, et quo nos voluntarie incedimus, aut prosternimur; motum, quo alter arreptum brachium nostrum movet, vel quo illud nos sponte movemus; actum quo intellectus assentit primis principiis, vel conclusionibus inde evidenter fluentibus, et actum, quo volumus fumum tabaci aspirare, vel legere librum, vel aperire, et claudere oculos; actum, quo felicitatem amamus, et quo volumus hanc vel alteram vestem induere, etc.: nempe sentimus aliorum nos dominos esse, aliorum vero nequaquam. Unde etiam imputamus nobis quosdam istiusmodi actum, et gratulamur nobis, vel e converso reprehendimus nosmetipsos, quod ita egerimus, et eodem in posterum vel contrario modo agere statuimus: quosdam vero alios nullatenus nobis imputamus, ut fit v. g. in actibus prorsus indeliberatis vel nullatenus prævisis, sed involuntariis dicimus, ob quos profecto non laudamus aut, vituperamus nosmetipsos, sed tantum fortunatos aut miseros arbitramur (1). δ) Sæpe deliberamus, ut rationes volendi vel nolendi, agendi vel non agendi, queramus; ita tamen interdum eligimus non agere,

(1) Cfr. Toiagiorgi, *Psycholog.* num. 535, 5.*

quia nulla occurrit ratio valde gravis, interdum agere malimus, quamvis ratio parum urgeat, interdum cedimus tentationi vel passioni, non obstantibus rationibus, ob quas eamdem, immo fortasse fortioiorem, alias superavimus. ε) Denique plane sentimus in multis actibus nostris adesse perfectam indifferentiam objectivam, quam paulo superius in primo argumento declaravimus, nec valde magna nos impelli ad agendum vi passionis cæterarumve causarum, quarum nos alias retulerimus etiam vehementiores impetus (1). Hoc tamen argumentum, quod vident adversarii evidentissime evertere suum systema, diversimode conantur dissolvere. Videlicet

Dicunt α). Si lapis v. g. cognitionem haberet, ac cuperet ^{et propugnaret.} ab alto ruere, videns se reapse ruere, arbitretur motum istum a seipso procedere, ut observat Spinoza (2). Cujus simile est exemplum trochi vel turbinis (*trompo ó pironza, tou-pie*) ab Hobbes, et indicis ventorum (*voleta, girovette*) a Petro Bayle propositum. Index ventorum, inquit, si dum exoptaret se versus septemtrionem vertere, vento moveretur, existimaret se ipsum versus illam regionem movere. Leibnitzius vero præfert exemplum acus magneticæ, quæ præfecto si supponatur conscientia prædita, putabit se ipsam movere versus septemtrionem, et vere se movet per exiguas impulsiones intra ipsam latitantes. Similis acui magneticæ est anima nostra, quæ conscit quidem se ad finem tendere, non autem conscit singulas partiales tendentias elementares, ex quibus princeps illa tendentia coalescit, cum tamen istæ præcise tendentiæ partiales, intuitum conscientiæ nostræ effugientes, sint veræ causæ animum determinantes versus quemvis finem particularem; et propterea anima ipsa credat se libere agere, quamvis reapse ab istis partialibus tendentiis potius agatur. Argumentum itaque ex conscientiæ testimonio petitur, utpote ignorationi horum partialium appetituum aut tendentiarum innixum, nihil probat (3). ß) Præterea potest

(1) Cfr. Suarez, *Metaphys.* disp. 19, sect. 2, num. 15.

(2) Vide Spinoza, *Lettre XXIX*, pag. 437.

(3) «Supposez, inquit cl. Fongrave, doctrinam Leibnitzii exposens, une aiguille aimantée qui ait conscience de sa nature, elle sentira en elle une tendance ou un désir de se tourner vers le nord, et cependant de petites impulsions magnétiques, trop faibles pour être

Deus ipse in nobis, proposito per intellectum bono quovis particulari, voluntatem ad actum necessario determinare, ut fert plurimorum auctorum sententia. Atqui tamen tunc conscientia talem actionem renuntiaret tamquam ex propria nostræ voluntatis determinatione libere profectam. γ) Accedit, quod in sententia plurimorum Scholasticorum actus liber a necessario non differat intrinsece ac physico: quare non potest referri a conscientia. Testimonium conscientie non se extendit ultra phænomena vel actus internos animo presentes. Atqui libertas non est phænomenum vel actus, sed est causa vel potentia producens actus certi generis. Ergo etiamsi reapse daretur liberum arbitrium, non posset ex conscientie testimonio probari (1). δ) Resque confirmari potest a simili. Sane relatio conscientie de actu nostrorum libertate fere habet se, sicut relatio visus de motu solis. Atqui motus solis

sentes dans leur mécanisme efficient, la tourneront vers le nord. L'aiguille aimantée croira se tourner elle-même et ce seront en réalité les petites impulsions qui l'auront tournée. Notre âme est semblable à cette aiguille: elle a conscience d'un but auquel aspire sa nature, elle désire une fin, mais elle ne connaît clairement que cette tendance, cette disposition de tout l'être vers un but; elle ne connaît pas distinctement les petites tendances élémentaires qui composent cette tendance principale; or, ce sont ces petites tendances, ces désirs sourds, particuliers et inaperçus, qui inclinent l'être vers chaque fin particulière, de sorte qu'il s'aperçoit de la fin qu'il désire et ne s'aperçoit pas des impulsions qui la réalisent. C'est cette ignorance des impulsions qui nous font agir qui constitue la croyance au libre arbitre. Qu'il y ait de telles impulsions, c'est ce qu'il est impossible de nier, plus impossible encore de notre temps que du temps de Leibnitz: la vie inconsciente de l'esprit (c'est le titre même de la thèse de M. Colsonet, 1 vol. in-8.º; Paris, G. Baillière) a été minutieusement étudiée, et nous savons, à n'en pas douter, que de nombreuses actions ne trouvent que dans les impulsions sourdes une explication satisfaisante. Nous pouvons donc, semble-t-il, conclure qu'il existe des causes inaperçues, de nos actes, et c'est parce que nous n'apercevons pas ces causes que nous attribuons à notre volonté une efficacité qu'elle n'a point. Fonsegrive, op. cit., 2.ème partie, liv. 1, chap. 2.

(1) Ita Stuart Mill: «La conscience me dit ce que je fais ou ce que je sens. Mais ce que je suis capable de faire ne tombe pas sous la conscience. La conscience n'est pas prophétique; nous avons conscience de ce qui est, non de ce qui sera ou de ce qui peut être. Nous ne

profecto non probatur ex sensuum relatione. Cum potissimum fortasse non omnes cunctarum gentium homines habeant, sicut nos, conscientiam et opinionem propriæ libertatis (1). Ergo nec libertatem ex conscientie testimonio probare licet. Præterea sæpe argumentum ad probandum liberum arbitrium desumitur ex sensu nisus vel conatus (*esuerzo, effort*) ad motum membrorum adhibiti, qui putatur liber esse, et ex nostra interna activitate profectus, et sic muscularem contractionem causare, et antecedere. Atqui tamen Gullielmi James experimentis comprobatum jam est, sensum conatus reapse non esse *efferentem*, ut ajunt, seu extrorsus directum, sed *afferentem* seu introrsus effectum, ideoque conscientiam conatus non antecedere, sed subsequi muscularem contractionem (2). ε) Denique non desunt exempla illusionum in testimonio conscientie circa libertatem. Jam Spinoza objecerat ebrium, delirium et infantem, qui putant se libere agere, ac tamen decipiuntur (3). In somnio nemo fortasse erit, qui non aliquando putaverit se libere agere, quamvis in eo statu,

savons jamais que nous sommes capables de faire une chose qu'après l'avoir faite, ou qu'après avoir fait quelque chose d'égal ou de semblable». *La philosophie de Hamilton*, chap. 26.

(1) «En elle-même la croyance instinctive à la liberté ne prouve rien de plus que la perception qui nous fait voir le soleil marchant dans les cieux, ou plutôt elle prouve moins, car l'immobilité du soleil relativement à la terre n'est pas non plus une vérité prouvée, au sens rigoureux du mot et nous voyons toujours le mouvement du soleil; tandis qu'indépendamment des systèmes et des opinions qui en découlent, nous ne nous sentons pas toujours, nous ne nous croyons pas tous également libres; et qui sait s'il n'y a pas des gens qui n'ont jamais cru l'être? Secrétan, *La civilisation et la croyance*, 2.e partie, chap. I, II; *Principe de la morale*, 1883. Apud el. Piat, op. cit. 1.ère partie, pag. 272.

(2) «Le sentiment de l'effort musculaire, inquit Rev. Dom. Piat (op. cit. 1.ère partie, pag. 162), a été récemment étudié par William James. Or le résultat de cette étude, c'est que ce sentiment est une sensation afférente complexe qui vient des muscles contractés, des ligaments tendus, des articulations comprimées, de la poitrine fixée, de la glotte fermée, du sourcil froncé, des mâchoires serrées, etc.» W. James, *The feeling of effort*, Boston, 1880. De qua sententia Cf. Fonsegrive, op. cit. 1.ère partie, lib. 3, chap. 8, pag. 280.

(3) Vide Spinoza, *Ethic.* 3.^a pars, prop. 2. Schol.

quemadmodum nos ipsi docuimus (1), nulla sit libertas. Nec minus perspicua sunt phenomena hypnotizatorum, qui praecepta sibi ab hypnotizatore imposita, excusso hypnotico somno, fidelissime exsequuntur, opinantes se sponte ac libere operari (2). Quae cum ita sint, an non jure merito timere liceat, ne persuasio, quam habemus de propria libertate, sit mera illusio mentis, quemadmodum arbitrantur deterministae? Et confirmatur, quia ipsemet Doctor Eximius, quamvis usurpavit hoc argumentum, fatetur tamen experimentum vel testimonium conscientiae «non esse ita perspicuum ac per se notum, quin homini protervo relinquatur aliquis tergiversandi locus (3).

Respondeo per partes. Ad probationem (1) negatur assertum et paritas lapidis atque indicis ventorum, immo et suppositum. Nam impossibile est, ut res materialis conscientiam habeat suorum actuum. Data autem absurda hypothesis, negatur omnino, quod lapis vel index ventorum putarent se libere movere versus centrum attractionis; sed eandem conscientiam habent, quam nos de actibus necessariis, et motibus extrinsecus impressis, quos intime persentiscimus non pendere ex nostra determinatione, nec esse in nostra potestate vitare illos. Neque est firmitus aptiusve acus magneticae exemplum a Leibnitio propositum, quod in primis videtur supponere commentitiam et absurdam doctrinam monadum. Absurda pariter est assertio principalis illius

(1) Vide *Psycholog.* vol. 2.um, num. 343, pag. 1145.

(2) «Je puis dire à un hypnotique, scribit Beaunis: Dans dix jours vous ferez telle chose à telle heure, et je puis écrire sur un papier daté et cacheté ce que je lui ai ordonné. Au jour fixé, à l'heure dite, l'acte s'accomplit et le sujet exécute mot pour mot tout ce qui lui a été suggéré; il l'exécute convaincu qu'il est libre, qu'il agit ainsi parce qu'il l'a bien voulu et qu'il aurait pu agir autrement; et cependant si je lui fais ouvrir le pli cacheté, il y trouvera annoncé dix jours à l'avance l'acte qu'il vient d'exécuter. Neus pouvons donc nous croire libres et ne pas l'être. Quel fond pouvons-nous donc faire sur le témoignage de notre conscience, et ce témoignage n'est-on pas en droit de le récuser, puisqu'il peut nous tromper ainsi? Et que devient l'argument tiré en faveur du libre arbitre, du sentiment que nous avons de notre liberté?». Beaunis, *Recherches expérimentales sur l'hypnotisme*, pag. 77.

(3) Vide Suarez, *Metaphys.* disp. 10, sect. 2, num. 15, 15.

tendentiae animae, quae ex pluribus partialibus tendentiis coalescat. Actus enim spirituales animae, qualis est volitio ac tendentia in finem, simplicissimus est, nec conflari ex aliis elementis potest. Quod si mentem Leibnitizii sic interpretemur, quod intenderit volitionem esse sequelam vel resultantiam plurium appetitionum praecedentium, hinc inde nos impellentium; respondet:bo primum, fortasse id non semper esse verum; deinde, etiamsi id nunquam non accideret, nihil omnino referre, dummodo nullus ejusmodi impulsuum vel motionum necessario determinet voluntatem. Falsum denique est, et gratis asseritur a Leibnitio, ac postea a Spinoza (1), Ribot (2), Beaunis et Richet (3), conscientiam libertatis, quae nobis inesse videtur, nasci ex ignorantia causarum motivorumve nos ad agendum impellentium. Primum, quia saepissime non ignoramus verum motivum actionum nostrarum, ut si v. g. fame enectus, cupias manducare, vel tentatus contra Fidem, velis credere quiddam a Deo revelatum est. Deinde quia, quamvis interdum concurrentibus multis motivis diversi generis, quorum conscientiam habeo, dubitare queam, a quonam illorum vere permotus fuerim, tamen necesse non est ad asserendam libertatem, ut possim illud certo determinare; sufficit, ut judicem nullum hic et nunc adesse motivum, nullum bonum propositum, quod debeat necessario amari: sufficit, ut intime sentiam me non ad volendum agendumve indeclinabiliter pertrahi, sicut sentio me pertrahi in actionibus necessariis. Dubitare autem num, dum cognoscuntur motiva, me hic et nunc ad agendum suaviter allicentia, lateat fortasse aliquid aliud omnino necessitans, quantumvis conscientiam effugiat, est nodum in scirpo quaerere, remque sat compertam atque exploratam pertinaciter detrectare.

(1) «Ainsi donc, l'expérience et la raison sont d'accord pour établir que les hommes ne se croient libres qu'à cause qu'ils ont conscience de leurs actions et ne l'ont pas des causes qui les déterminent». Spinoza, *Ethic.* 3.^a pars, prop. 2, schol.

(2) Ribot, *Maladies de la volonté*, chap. V, fin.

(3) Apud el. Fonsgrive, op. cit. 2.me part. liv. 2, chap. 4, pag. 433.

Ad argumentum β) respondeo nos non agere hic de eo, quod Deus per miraculum facere queat. Quamvis Deus absolute possit, ut nobis quidem videtur contra non paucos id negantes, necessitate voluntatem, stante iudicio indifferenti, forte asseri non potest, quo pacto conscientia referret ejusmodi volitionem. Quando adest in nobis iudicium indifferens, et consequenter volitio vel actio, non necessario, sed pro arbitrio et ex nostra determinatione facta, datur simul utriusque conscientia. Si autem Deus miraculose, non obstante iudicio indifferenti, voluntatem necessario determinaret, non puto fore, ut conscientia experiretur positive actionem huiusmodi esse sicut alias, quæ ex propria electione vel determinatione proficiscuntur; immo si voluntas vellet tum tentare, num talem actionem suspendere posset, illico deprehenderet impotentiam suam, idque conscientia referret. Et huc pertinent actiones illæ, quas interdum audivimus factas esse a quibusdam ex instinctu et impetu interiori, cui resistere non poterant. Sed quidquid de hoc sit, ex eo quod Deus miraculose in aliquo eventu facere queat, non est vel umbra probabilitatis, ut communissimum phenomenon conscientiæ, actiones multas tamquam ex nostra libera determinatione positas renuntiantis, respuamus, vel parum fidem habeamus; sicut ex eo quod Deus miraculose efficere possit, ut corporis non existentis aut coram præsentis representationem habeamus, perperam quis concluderet posse dubitari de veracitate visionis, corporum præsentiam testantis. Exceptio enim potest dari in casu aliquo particulari, deceptio vero communis in potentia cognoscitiva possibilis non est ex sæpius alibi demonstratis (1). Ad illud vero, quod addebatur ex opinione valde probabiliter negantium actus liberos a necessariis interne ac physice distingui, *negatur* illatum; quia certum est, quod aliquo modo distinguantur, ut inferius explicabitur, et certum pariter est, quod diversissimum modum præ se ferant secundum conscientiæ testimonium actiones, quæ fatentibus omnibus, necessariæ sunt, et illæ aliæ, quas liberas esse contendimus.

(1) Cfr. Suarez, *Metaphys. disp.* 19, sect. 2, num. 14 et 15.

Argumentum γ) solvitur *negando* consequentiam et suppositum. Conscientia enim non est facultas aliqua peculiaris animæ a cæteris distincta, per quam præcise independenter a ratione probetur liberum arbitrium hominis; sed est actus, apprehensio, intuitus experimentalis intellectus nostri, cujus rationem ac modum considerare ac perpendere ratio potest, ut exinde aliquid concludat. Itaque sicut cum dicimus propositionem aliquam probari ex experientia, nemo intelligit, quod probetur formaliter ab ipso actus visus alteriusve sensus, cujus invocatur testimonium, sed a ratione argumentante ex modo et conditione peculiari, quam præ se fert experientia; id ipsum dicendum est de præsentis argumento. Conscientia refert experientiam actuum nostrorum cum characteribus propriis eorundem, et nihil amplius spectat ad formalem actum conscientiæ. Verum accedit postea ratio, et comparat cum ejusmodi phenomenon a conscientia relatis definitionem actus liberi, et illico deprehensam identitatem concludit; ex actus vero liberi existentia in nobis principium causalitatis jubet concludere potentiam seu liberum arbitrium. Ex quo facile solvitur.

Argumentum δ), circa quod in primis noto exemplum non esse omnino ad rem, quia motus solis non affirmatur ex conscientiæ, sed ex oculorum testimonio; ac proinde licet falsa sit ejusmodi affirmatio, non propterea fallax convincitur conscientiæ testimonium. Adde deinde, ex relatione sensuum concludi certo motum duntaxat relativum solis: et quamdiu nulla erat ratio contrarium suspicandi, ratio prudenter concludebat etiam motum absolutum, quamvis nunc aliter dicendum esse ratio eadem doceat propter argumenta, quibus motus terræ circa solem probatur. Atqui non solum nullum est argumentum adversus libertatem, quod conscientiæ relationem infirmet, sed alia quoque multa suppetunt, quæ et directe liberum arbitrium demonstrant, et vanissimam gratisque assertam esse doctrinam determinismi. Nec vero necesse est, ut exquiramus nunc testimonium omnium ad unum hominum circa libertatem: consensus moraliter universalis generis humani satis constat, nisi velimus cavillari.

Alterum argumentum ex nisu vel conatu depromptum pro me nihil probat. Quidquid sit, utrum nonnulli scriptores

satis accurate exposuerint probationem libertatis, quam argumentum istud ex Gullielmi James aliorumque experimentis evertere intendit, ego rem sic exposui, et iterum exponam, ut ab hisce experimentis penitus præscindam. Equidem tria genera motus, atque adeo muscularis contractionis, luce meridiana clarius renuntiari video a conscientia mea: primum eorum, quæ extrinsecus imprimuntur, ac passive tantum in corpore recipiuntur, omnino sicut recipi solent in corporibus inanimatis. Talis est motus, quo vehor equo vel curru, vel quo brachium meum ab alio, etiam totis viribus me repugnante, quaquaversus moveri potest: qui proinde non solum est *necessarius* mihi, sed etiam nullatenus est a me. Alterum genus est motuum vel reflexorum vel etiam penitus indeliberatorum (1), qui quidem non solum recipiuntur a me, seu sunt in me, sicut præcedentes, sed etiam efficiuntur a me, quamvis hic et nunc omnino indeclinabiliter, ac proinde necessario. Tertium genus eorum motuum et muscularium contractionum est, qui nec sunt ab extrinseco, sicut priores, nec indeclinabiles, sicut secundi, sed post deliberationem rei que considerationem ex imperio ac determinatione voluntatis efficiuntur a me, ita ut sentiam illos posse non effici, vel suspendi, vel aliter effici, prout lubet, saltem intra certos limites, quemadmodum licet cuilibet in seipso experiri. Jam vero in hujusmodi motibus, quos conscientia clarissime refert ut distinctos a prioribus, deprehendit ratio notam certissimam libertatis quandoquidem agnoscit eos a voluntate proficisci cum indifferentia. Et quidquid sit in se ipso nisus aut conatus, et quocumque pacto se habeat respectu muscularium contractionum (2), quæ esset in hoc loco importunissima controversia, certum mihi est ac persuasissimum, quod contractiones musculares et motus hujus tertii generis

(1) De hisce variis motibus vide, si lubet, *Psychology*, vol. 1.um, num. 214 seqq., pag. 927 seqq. Nampe motus pure reflexi non requirunt cognitionem; motus vero indeliberati sunt illi, qui supponunt quidem cognitionem et imperium appetitus, sed procedunt omnino necessario, ut si ex contactu igniti ferri ante omnem deliberationem dolore adigaris ad clamandum, et retrahendam manum.

(2) Qua de re vide, si lubet, *Rev. Dom. Piat*, op. cit., 2.^æme partie, pag. 120 seqq.

consequantur, et causentur a volitione, quam liberam esse contendo, et puto nec James, nec Renouvier, nec quempiam eorum, qui tot lites hac super re movent, nec ullum unquam mortalium probaturum esse contrarium. Et donec probet, licebit mihi perspicuam istam ac vere sonoram conscientiæ vocem testem libertatis appellare.

Ad exempla in probatione 2) adducta quid vis, ut dicam? Ebrios et infantes et deliros producit Spinoza: præclaros per Deum immortalem testes! Et undenam probat batavus sophista lactentes pueros conscientiam habere suæ libertatis? Ebrii et deliri utique possunt judicare se libere operari, sicut judicant se esse reges, pontifices, etc., cum enim, quando sobrii et sani essent, habuerint conscientiam et persuasionem suæ libertatis, possunt illam nunc recordari, et consequenter judicare se eam nunc habere. Et eam quidem servant adhuc *in virtute ac potentia*, quia intellectu et voluntate verissime pollent, sed *ligatam quoad usum*, quia nempe in eo statu nequeunt uti ratione, prout requiritur ad liberam electionem, quemadmodum alias docuimus, agentes de statu somni (1). Itaque deliri et ebrii reapse non habent conscientiam libertatis, ut nos, nam conscientia non potest referre quod non est; sed tantum habent iudicium falsum sui status, vel etiam erroneam interpretationem suorum actuum. Quod si dicat Spinoza, timendum esse, ne nobis quid simile accidat, ut perperam interpretemur conscientiæ testimonium, judicantes nos libere agere, cum necessario agamus; facile respondebo. Vel novit Spinoza se non esse ebrium aut delirum, vel non novit. Si novit, desinat timere; perperam enim ex statu ebrietatis et delirii, in quo iudicium mentis perturbatum est, nec proinde aptum, ut præluceat voluntati, rite proponendo res appetendas, arguitur ad statum hominis normalem. Si non novit, desinat loqui, vel certe moneat nos, ut sciamus, quo in pretio habenda sint verba ejusmodi scriptoris. Qui vero probe norunt se non ebrios esse, nec delirare, permoveri non debent ebriorum et delirantium nugis. Et eadem prorsus esto responsio ad exemplum somniantium. Quod vero spectat ad hypnotizatos, quamvis de hac re inferius disserendum

(1) Vide *Psychology*, vol. 2.um, num. 344, pag. 1145.

erit, brevis nunc dici potest, nondum probatum esse a Beausisio, Richeto cæterisque, talia phænomena objicientibus, quod hypnotizati, cum injuncta sibi ab hypnotizatore adamusim exsequuntur, libertate careant, et nihilominus libertatis habeant conscientiam. Ergo phænomena prædicta nequeunt evertere argumentum, ex testimonio conscientiarum pro libertate depromptum. Sane Beausisius et Richetus non aliter, quod ego sciam, probant suam bipartitam assertionem, nisi dicendo, quod hypnotizati *sentiant se vehementer impelli ad jussa exsequenda, et nihilominus asserant se potuisse, si voluissent talem impulsum compescere* (1). Atqui primum horum nondum satis probat necessitatem; nam cum validissima inclinatione potest conciliari libertas et vera potestas resistendi, ut constat experientia. Quod si id non experti sunt adversarii, illi certe experti sunt, et quotidie experiuntur, qui gigantea sustinent cum concupiscentia certamina, de potentissimis hostibus triumphando: quæ profecto exempla longe sunt clariora et frequentiora, quam quæ ab hypnotistis producuntur. Nec secundum probat hypnotizatos in objectis phænomenis vere conscientiam suæ libertatis habere; *asserere enim, quod potuerint, si voluissent, resistere, non est idem ac intime et experimentaliter sentire per suam conscientiam, quod habent de facto potestatem resistendi, ut per se patet.* Ergo Beausisius et Richetus nihil reapse probant adversus nostrum argumentum. Præterea est vere peregrina et hactenus incognita præclarissimorum virorum ratio arguendi. Duo continentur in allato testimonio hypnotizatorum: primum, quod vehementissime impellerentur ad obediendum hypnotizatori; alterum, quod assererent, vel putarent se posse resistere. Jam vero æquissimi iudices primum horum credunt, et verissimum habent, ut exinde

(1) «M. Beausisius et M. Richet, inquit cl. Fonsegrive (loc. cit. pag. 44) demandent à leurs sujets: «Pourquoi avez-vous fait telle action?» Les sujets, qui ignorent la suggestion et sont intelligents, cherchent de raisons, en trouvent et les donnent. Parfois, parmi ces raisons, ils sentent confusément la vraie et disent: «Parce qu'il me semblait devoir le faire. J'y étais poussé.» Si maintenant on leur demande: «Auriez-vous pu ne pas le faire?» ils répondent: «Certainement.» Ils se croient donc libres et ne le sont pas.»

concludant necessitatem; alterum rejiciunt, et falsum putant, ut contra conscientiarum testimonium insurgant, perperam sane inferendo, ut vidimus. Atqui hoc intolerabile est, ut eandem hypnotizatorum assertionem partim acceptes, partim respuas absque ulla ratione objectiva, solum ad tuendas præjudicatas opiniones. Denique etiamsi argumentatio hypnotistarum nullo vitio laboraret, nihil evinceret adversus probationem ex conscientiarum testimonio petitam; quia nos ad probandam libertatem non arguimus ex modo, quo voluntas operatur, cum validissimo aliquo impetu et propensione versus unum extremum pulsatur animus (eo enim eventu difficilius probaretur libertas ex solo conscientiarum testimonio), sed ex modo, quo operatur in aliis casibus, in quibus *sentio, et quoties libet, experior, penes me esse, iisdem permanentibus objectivis adjunctis, inchoare, vel non inchoare volitionem actionemve, et inchoare in momento, quod mihi placet assignare, et inchoatam suspendere, et pro alia diversa commutare.* Ergo quamvis *largiatur* adversariis, in phænomenis hypnotizatorum conscientiarum testimonium (quod profecto non potest esse sat perspicuum) non satis aptum esse ad probandum; non sequitur, quod in infinitis aliis casibus non sit efficacissimum.

Ad confirmationem respondeo, primo eundem Suarezium vocare *evidens* istud conscientiarum testimonium (1). Ergo in opinione Doctoris Eximii argumentum hoc ad rem probandam validum et efficax censi debet, quamvis non sufficiat ad protervum hominem convincendum. Addo deinde, si nullum argumentum habendum est efficax, nisi valeat ad quemvis protervum convincendum, nullum erit in tota Philosophia et Theologia argumentum apodicticum. Quid enim non negant hæretici et rationalistæ in Theologia? Cui, quæso, argumento dant victas manus in certissimis doctrinis christianæ Philosophiæ positivistæ, materialistæ, criticistæ, pantheistæ, evolutionistæ, etc., etc., sive sint re vera protervi sive non, quod nolo modo definire?

97. PROPOSITIO 2.^a Actus, quo voluntas vel potentia libera, sua utens libertate operatur, dicitur determinatio.

(1) Vide Suarez, loc. cit., num. 13.

Actus libere
elicitus
vocalur deter-
minatio.

Hæc propositio non indiget probatione, sed tantum declaratione, quia tantum continet usum vocis apud doctos viros communem, et omnino conservandum, ac rite intelligendum. Ea est peculiaris agentium necessariorum tessera, ut ex natura sua sint ad unum determinata, unde nec possunt dici, cum operantur, se *determinare*, nec actio eorum est *determinatio*. E converso propria liberorum agentium indoles est, ut non sint ex natura sua *determinata* ad unum, sed indifferentia, ita ut in sua potestate habeant agere, vel non agere, et hoc vel illud agere, ac proinde ipsorum definitioni aut determinationi permittitur electio utriuslibet extremi. *Sciendum, quod aliquis actus est ab aliquo dupliciter. Uno modo tam secundum substantiam actus, quam secundum determinationem agentis ad actum: et hoc proprie in potestate agentis esse dicitur, ut est in voluntate, ipsa enim potentia voluntatis, quantum in se est, indifferens est ad plura; sed quod determinate exeat in hunc actum vel in illum, non est ab alio determinante, sed ab ipsa voluntate. Sed in naturalibus actus progreditur ab agente, sed tamen determinatio ad hunc actum non est ab agente, sed ab eo, qui agenti talem naturam dedit, per quam ad hunc actum determinatum est (1). Et alibi: Dominum est in homine secundum illam potentiam, quæ ad plura se habet, nec ad aliquid eorum determinatur, nisi ex se ipsa, quod tantum voluntati convenit (2). Unde quando proponitur per intellectum bonum, quod sufficientem quidem habeat appetibilitatem, non tamen tantam, quæ necessitet potentiam liberam ad actum; ad hanc pertinet, pro sua potestate et indifferentia activa tollere illam ambiguitatem, eligendo de facto operari, et sic dicitur se *determinare*, et operatio ejus *determinatio*. Determinatio ergo non est aliquid medium inter potentiam liberam et actum secundum vel operationem ejus, sed ipsa formalis operatio libera, vel formalis usus et exercitium libertatis. Quod bene notandum est, quia interdum posset quis decipi ex vulgari modo loquendi, ut cum dicitur v. g. homo se *determinare ad volendum*, sicut dicitur se *determinare* ad scribendum, ad studendum, ambulandum, etc.*

Quid determinatio.

(1) S. Thom., 2.º dist. 39, quæst. 1, art. 1.º

(2) S. Thom., ibid. art. 2.

Est enim discrimen inter actus voluntatis, qui solum sunt formaliter liberi, ut in sequenti capite probabitur, et actus aliorum potentiæ, qui non sunt intrinsece et formaliter in se ipsis liberi, sed tantum denominantur liberi ex imperio voluntatis libere illos decernentis. Cum enim voluntas v. g. dicitur se *determinare* ad volendum, non importantur due actiones distinctæ, quarum prior, determinatio nempe, sit causa alterius, sed una duntaxat considerata in duplici significatione, prout fluens a virtute libera, quæ, cum posset non operari, elegit operari, et prout jam actu existens in se, ut ita dicam. Cum vero dicitur voluntas se *determinare* ad studendum, scribendum, etc., significantur due actiones re distinctæ, quarum prior, determinatio vel volitio, est causa alterius, quam illa sua motione et imperio infert.

98. PROPOSITIO 3.^a Actus hominis bifariam possunt esse liberi, formaliter atque immediate in se ipsis et denominative ac mediate.

Hæc quoque propositio ex hactenus demonstratis non probatione, sed declaratione duntaxat indiget. Manifestum enim est non omnes potentias hominis esse formaliter liberas, sed tantum voluntatem, ut modo supponimus, postea in altero capite probabimus. Quare formaliter atque immediate solæ operationes a voluntate ipsa elicite possunt esse liberæ. Sed quoniam a voluntate moveri queunt aliæ potentie hominis, ut alibi explicatum reliquimus (1), omnes illi actus cæterarum potentiæ, qui a voluntate libere imperantur, vel libere non impediuntur, liberi sunt mediate, ac liberi denominantur, libertate nempe derivata ex voluntate, cujus motioni ac directioni subduntur (2). Quo pacto etiam actiones ipse corporum externorum, quæ voluntate libere imperante, ab homine ad agendum applicantur, liberæ possunt illi esse atque imputabiles, ut v. g. incendium messium, sonitus instrumenti musici, etc. Immo vero et effectus ex hujusmodi actionibus producti denominari poterunt liberi, quemadmodum docent Theologi, cum de voluntario in causa disputant.

Actus hominis
possunt esse
liberi formaliter
ac denominative.

(1) Vide supra num., pag. 202 seqq.

(2) Vide S. Thom., 2.º dist. 25, quæst. 1, art. 3.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

99. Multæ jam difficultates præoccupatæ sunt, cum fundamenta determinisimi dissolverentur in præcedenti articulo. Aliæ solutæ sunt, cum superius ostensum est voluntatem ad operandum non determinari iudicio practico (1), et posse inter æqualia bona quodlibet eorum, inter inæqualia vero minimum eligere (2). Quæ omnia præ oculis habenda sunt liberum arbitrium propugnanti. Restat nunc, si quæ sunt alia, ad rei complementum adicere.

Objic. 1.º cum Hobbes (3). Nulla res incipit moveri a se ipsa, sed omne quod movetur, ab alio movetur. Atqui si voluntas ab alio extrinseco movetur, ita vult, ut non possit aliter velle; non enim motio illa extrinsecus proveniens est in ejus potestate. Ergo... (4).

Respondeo, dist. Major, quoad 1.^{am} partem. Nulla res incipit moveri a se ipsa penitus, quin vel efficienter moveatur, vel certe moraliter et per boni propositionem alliciatur, *trans.*; quin præcise efficienter per actionem extrinsecus sibi impressam ad agendum determinetur, *neg.* 2.^{am} quoque partem *distinguo*. Omne quod movetur, ab alio movetur aliquo modo, *conc.*, præcise efficienter, *neg.* (5).

Minor *negari* posset, vel *contradistingui*. Si moraliter movetur, *neg.*; si physice, *trans.*, quamvis adhuc *negari* posset, et *negari* debet generatim in actibus supernaturalibus, in quibus Deus physice movet voluntatem per auxilium gratiæ excitantis, quin tamen propterea determinet illam ad unum. Et *neg.* rationem additam, quia saltem quando datur motio moralis voluntatem aliciens, in ejus potestate est illi acquiescere, vel resistere. Itaque voluntas, si sermo sit de appetitione finis, movetur propositione boni convenientis

(1) Vide supra num. 56 seqq., pag. 138 seqq.

(2) Supra num. 59 seqq., pag. 146 seqq.

(3) Apud Roselli, *Summa philosoph.*, tom. 5, quæst. 22, art. 2. Cf. cl. P. Boedder, *Psycholog. rationalis*, num. 397.

(4) Hoc argumentum dudum sibi objecerat S. Thom., *de malo*, quæst. 6, art. unic. arg. 20. Cf. 1. p. quæst. 83, art. 1, arg. 3.º

(5) Vide, si lubet, quæ de isto effato scripta sunt in *Cosmolog.*, num. 308, pag. 1055 seqq.

facta ab intellectu, quin tamen necessario trahatur. Si vero agatur de mediorem electione, voluntas se ipsa movere potest ex finis intentione ad media excogitanda et eligenda.

Objic. 2.º cum eodem Hobbesio. Omnis causa sufficiens debet necessario effectum obtinere; secus enim aliquid ei deest, ac proinde non est sufficiens. Atqui sunt bona sufficientem appetibilitatem habentia, quæ cum adsunt, voluntas quoque dicenda est potentia sufficientis virtutis ad actum suum ponendum. Ergo proposito bono sufficienter appetibili, volitio necessario sequi debet (1). Confirmatur quia bonum movens voluntatem, comparatur ad ipsam sicut activum ad passivum. Sed omnis potentia passiva necessario movetur a suo activo, si sufficiens sit (2).

Respondeo, neg. Major, et ration. additam. Objectum enim sufficienter appetibile duplicis generis excogitari potest, alterum quod penitus expleat capacitatem voluntatis, alterum quod non penitus illam expleat. Appetibile primi generis voluntatem nostram determinat modo explicando in sequenti articulo, et eo modo, quo determinat, non relinquit illam liberam; at appetibile secundi generis nequit illam determinare, sed tantum allicere, ideoque respectu illius ipsa voluntas se determinare debet. **Ad confirmationem dico**, quamvis voluntas analogiam servet cum passiva potentia (3), eam tamen esse legem activorum et passivorum, ut activum solum necessitet passivum, quando explet penitus capacitatem ejus, ut declaratum est in prima probatione propositionis primæ.

Objic. 3.º ex mente Collins (4). Volitiones pendent ab appetitionibus appetitus sensitivi. Atqui hæc necessariæ sunt, tum quia pendent ab irritationibus naturæ, quæ profecto liberæ non sunt; tum quia nos ipsi probavimus superius istum appetitum carere libertate. Ergo volitiones nostræ omnes sunt necessariæ. — **Respondeo dist.** Major: Omnes, *nego*, nam

(1) Cf. S. Thom. 1. 2. quæst. 10, art. 2, arg. 1; et *de malo*, quæst. 6, art. unic. arg. 15; 1. p. quæst. 82, art. 2, arg. 2.

(2) S. Thom., *de malo*, loc. cit. arg. 7.º

(3) Vide supr. num. 9 pag. 10.

(4) Apud Roselli, loc. cit. num. 1075. Cf. Boedder, loc. cit. num. 308.

æ, quæ respiciunt Deum, et generatim bona insensibilia, nullatenus pendent ab appetitione sensitivi appetitus. Aliquæ, *subdist.*: ita pendent, posita sensibili appetitione, ut volitiones necessario consequantur, *neg.*, nam id est vel contra ipsam experientiam, ut jam explicuimus; ita pendent, ut voluntas possit resistere, *conc.*

Objic. 4.º Liberum arbitrium indifferentiam importat. Atqui quod indifferens est, nihil agere potest, donec aliunde determinetur. Ergo vel liberum arbitrium est aliquid pure passivum, vel si activum, involvit contradictionem. Et confirmatur paritate intellectus, quem etiam alibi ostendimus esse ex natura sua indifferentem ac potentialem, ideoque determinandum et actuandum esse per speciem intentionalem, ut possit intellectionem elicere.

Resp. dist. Major. Liberum arbitrium importat indifferentiam passivam, *neg.*; activam, *conc.*

Contradist. Minor. Quod est indifferens passive, *trans.*; indifferens active, *neg.*, vel *subdist.*: nisi aliunde determinetur, id est alliciat bono, *conc.*; proprie determinetur, seu necessario ad agendum moveatur, *neg.* Resque patet ex dictis circa definitionem libertatis.

Ad confirmationem *negatur* paritas, quia alius est modus operandi voluntatis, et alius intellectus (1).

Objic. 5.º Nisi dicatur voluntas penitus determinari ab objecto ad actum, tandem ratio, cur voluntas se ad actum determinaret, esset *quia vult*. Atqui hæc ratio absurda est, quandoquidem excludit motivum objectivum volitionis.

Respondeo, dist. Major. Ratio, cur voluntas se ad actum determinaret, esset *quia vult*, excludendo nempe omne motivum et bonum alliciens, *neg.*; excludendo motivum et bonum necessitans, *conc.* Et *contradist. Minor.*, *neg.* conseq. Nam adequatum principium volendi est voluntas ut causa efficiens, non tamen sola, sed ut allecta bono in genere causæ finalis, ut jam supra declaratum est (2). Objectum enim voluntatis est bonum apprehensum, et impossibile est, ut

(1) Vide supra. num. 14, pag. 28.

(2) Vide supra num. 14, pag. 27 seqq.

quidpiam appetat illa, quod prius apprehensum ac propositum sibi non fuerit ut bonum et hic et nunc conveniens. Itaque tota virtus *efficiens* actus, nostra quidem sententia (sunt enim qui cognitionem ipsam vel propositionem boni putent efficienter concurrere) pertinet ad voluntatem, ita tamen ut nec voluntas, nisi alliciat a bono, queat exserere virtutem suam, nec bonum plerumque ita eam alliciat, ut etiam ineluctabiliter pertrahat, ac determinet ad actum. Exemplo res declarari potest. Finge cymbam velo instructam, que suavi vento ita impellatur, ut tamen hac sola vi moveri nequeat, nisi remex suum addat remigando nisum. Objectum et motiva se habent instar venti, voluntas instar remigis. Sicut ergo remex videns vim venti sufficientem esse, ut cymba, accendente remigio, moveatur, decernit remigare, et sic penes ipsum est motus et directio cymbæ; ita voluntas, proposito sibi objecto, quamvis ab eo non adigatur ad actum, ipsa vult operari, et propterea dicitur se determinare, quia in ejus potestate est, quod actus ponatur, vel non ponatur, etc.

Objic. 6.º Sicut se habet intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum. Atqui intellectus necessitatur a vero etiam creato et finito, saltem quando evidens est. Ergo et voluntas.

Respondeo, dist. Major. Id est, intellectus objectum est verum, voluntatis autem bonum, *conc.* Id est, eodem pacto se habent intellectus respectu veri, ac voluntas respectu cuiusvis boni, *neg.*

Conc. Minor., et neg. vel dist. conseq. Voluntas necessitatur respectu boni undequaque perfecti absque admixtione defectus vel mali, et respectu bonorum etiam aliorum, sine quibus obtineri nequeat tale bonum, *trans.*, vel *conc.* modo statim declarando. Voluntas necessitatur respectu aliorum bonorum, *neg.* Ratio disparitatis aperta est; quia omne verum evidens, sive finitum sive infinitum, est proportionatum intellectui, et actu assentiri ejusmodi vero est perfectio ejus: at bonum malo mixtum non est proportionatum voluntati, nec est perfectio ejus adstringi ad ejusmodi bonum amplectendum, sed potius indifferenter se habere respectu illius. Et propterea voluntas solum potest necessitari ad summum bonum, et ad ea, sine quibus illud non potest obtineri.

Objic. 7.º Saltem post Adæ peccatum, posteris generatione transmissum, dicendum est, non amplius restare in homine libertatem; tum quia celebris est illa S. Augustini sententia: *Liberi arbitrio male utens homo, et se perdidit et ipsum* (1); tum quia clariora sunt adhuc illa Pauli Apostoli verba: *Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago* (2).—**Respondeo, neg.** assertum. Nec prima probatio aliud evincit, ut superius explicui (3), nisi quod per peccatum amissa sit ab homine libertas gratiæ et immunitas a concupiscentiæ servitute, quarum prima quidem per Christi Redemptoris nostri gratiam recuperatur, altera vero non restituitur, Deo sic decernente, ut remaneat concupiscentia etiam in justis ad exercitationem virtutis et occasionem meriti. Locus S. Pauli Apostoli intelligendus est de iis tantum concupiscentiæ motibus, qui præveniunt rationem, vel existunt in nobis obnitiende voluntate, qui proinde liberi non sunt, nec imputantur ad culpam.

Objic. 8.º Si voluntas foret libera in quibusdam actibus deberet esse in omnibus. Atqui non est in omnibus, etiam fatentibus nobis. Ergo... Major probatur, α) nam liberum et necessarium habent valde diversum tendendi modum ad suum objectum: β) operatio necessaria est naturalis, naturale autem et liberum mutuo se excludunt: γ) nulla potentia necessaria potest libere operari: ergo nec libera necessario.

Respondeo, neg. Major. **Ad probationem α)** neg. conseq. Quantumvis enim sit diversus operandi modus, nulla repugnantia cernitur in eo, quod potentia aliqua sit tantæ perfectionis, ut respectu diversorum objectorum actuumque sit libera simul et necessaria. Quare quamvis unus horum modorum, necessarius videlicet, sit adæquatus in multis potentiis, non est necesse, ut sit adæquatus in quacumque potentia (4). **Ad probationem β)** dist. assertum: aliqua operatio necessaria est naturalis, conc.; omnis, subdist. Omnis operatio necessaria est naturalis, quatenus naturale importat

(1) S. August. *Enchirid.* cap. 39.

(2) *Roman.*, cap. 7, vers. 19.

(3) Vide supra, num. 94, pag. 281.

(4) Vide Suarez fusius de his disserentem, *Metaphys.* disp. 19, sect. 8, num. 2-7.

idem, ac fluens ex indeclinabili naturæ impetu ac determinatione ad unum, conc.; quatenus naturale præterea excludit præviam cognitionem: quo sensu naturale opponitur voluntario, neg. **Ad probationem γ)** neg. conseq., quia cum potentia dicitur necessaria, intelligitur esse talis adæquate seu respectu omnium suorum actuum; at cum potentia denominatur libera, non solet intelligi adæquate et universaliter, quandoquidem nullus est ens in rerum natura, quantumvis perfectum, quod liberum esse queat respectu omnium actuum suorum, ut patet in ipso Deo, qui non solum in ineffabilibus Personarum processionibus, sed in actibus quoque amoris et intellectionis suimetipsius necessarius prorsus est atque immutabilis.

Objic. 9.º Potentia libera vel libertate gaudet, cum actu operatur, vel prius quam operetur. Atqui neutrum dici potest. Non primum, quia qui jam operatur, impossibile est pro eo momento non operari; et idem dici potest de carentia operationis. Sed neque dici potest secundum, quia si libertas solum respicit actum futurum, nullus actus in re existens erit liber, quia actus futurus ut sic non est existens. Ergo...

Respondeo neg. Minorem, quidquid dixerint Nominales contententes voluntatem non esse liberam respectu actus, quen jam exercet: quorum opinionem bene rejicit Suarez (1). Libertas ergo datur in potentia, et quando nondum est actualis operatio, et etiam quando actu datur operatio, quia voluntas, dum potestatem operandi et non operandi suam exercet, amplectens unum ex illis extremis, et eliciendo actum, potestatem retinet ad oppositum, quam profecto posset in eodem momento exercere, non quidem utrumque simul coniungendo, quod repugnat principio contradictionis, sed aliud loco hujus, quod de facto elegit, eligendo: unde fit, ut possit pro libitu ab hac operatione cessare.

(1) *Metaphy.* disp. 19, sect. 9. Cfr. Molina (In 1.um quas part. t. 14, art. 13, disp. 4), Rubius (*Logica, de Interpretatione.* lib. 1, cap. 6, quest. unic. fin. *Breve dubium*), Conimbricenses (*Logica de Interpret.* cap. 8, quest. unic. art. 1), Soarez Lusitan. (*de anim.* tract. 6 disp. 2, sect. 1, paragr. 1), Mastrius (*de anim.* disp. 7, quest. 2, art. 2, num. 21), etc.

Objic. 10. Causa libera definitur ea, quæ, positis omnibus requisitis ad agendum, potest agere, et non agere. Atqui unum ex prærequisitis, ut causa secunda agat, est motio Dei, quæ non est in ejus potestate posita; eaque recepta, jam non potest illa non agere, sicut ea non recepta, non potest agere. Ergo nulla causa secunda potest esse libera.

Respondeo, conc. Major., dist. Minoris primum membrum. Unum ex requisitis est motio Dei, nempe concursus simultaneus, conc.; prævia aliqua motio, subdist., voluntatem non determinans ad unum, trans., voluntatem determinans, neg. Distinguo etiam alterum membrum Minoris. Motio Dei non est in nostra potestate absolute, conc.; moraliter ac supposito decreto Dei, volentis sese accommodare naturæ atque exigentiæ causarum naturalium, neg. Distinguo pariter membrum tertium. Recepta motione Dei, causa secunda non potest non agere, si necessaria sit, conc.; si sit libera, subdist.: si motio illa non foret indifferens et arbitrio voluntatis, ex divina benignitate, permissa, conc.; secus, neg. Supponimus autem id, quod alibi probandum erit, physicam prædeterminationem seu motionem præviam divinitus impressam voluntati, ut eam ad agendum ineluctabiliter determinet, nec necessariam esse, nec posse, salva libertate, consistere.

Objic. 11.º Voluntas vel sequi debet ineluctabiliter judicium practicum intellectus bonum hic et nunc conveniens et appetibile proponens, vel non. Si primum dicas, nulla remanent libertas, ut nos ipsi superius argumentabamur, de judicio practico disputantes. Sin alterum, jam vera non erit illa Philosophi sententia, quæ instar axiomatis communiter usurpatur: *Omnis peccans est ignorans* (1), quodque longe magis est, illud Sapientis oraculum: *Errant, qui operantur malum* (2). Quo in verissimo testimonio peccatum seu actus liber malus tribuitur ignorantie vel defectui cogitationis: si autem voluntas contra judicium practicum agere posset, non necessario omnis actio mala ignorantiam supponeret.

100. Respondeo difficultas hæc, quæ etiam proponi solet in illa superius disputata questione circa potentiam, quæ

(1) Aristot., *Ethicor.* lib. 3, cap. 1.
(2) *Proverb.* cap. 14, vers. 22.

invest voluntati eligendi minus bonum, relicto majori, tangit controversiam illam ad Theologos potius pertinentem, utrum peccatum supponat semper aliquem errorem, ignorantiam, vel certe defectum considerationis in intellectu, ita ut moralis defectus voluntatis requirat defectum cognitionis. Qua de re duplex est opinio: prima negat peccatum dari posse in voluntate saltem sine aliquo defectu considerationis in intellectu: quam tenent Thomistæ cum S. Thoma (1). Altera sententia tenet posse esse peccatum vel morale defectum in voluntate, quin ullus præcedat defectus non solum erroris vel propriæ ignorantie, sed etiam sufficientis considerationis in intellectu: et hæc tribuitur Henrico Gandavensi, Scoto, Gabrieli et Nominalibus communiter (2), quibus etiam plus minus adhærent PP. Molina (3), Valentia (4), Salas (5), uterque Hurtadas, Petrus (6) et Gaspar (7), Arriaga (8), Soarez lusitanus (9) et alii. PP. Suarez (10) et Fonseca (11), modum quendam proponunt utramque sententiam conciliandi concedentes plerumque vel moraliter loquendo ante peccatum præcedere aliquem defectum considerationis, negantes tamen id esse physice atque absolute necessarium: quam moderationem videtur amplecti etiam Lossada (12). Itaque ex hac doctrina dici potest 1.º, ut voluntas peccet, non necessario debere præcedere in intellectu errorem proprium vel ignorantiam circa id, quod absolute melius est ac præferendum ex regula

Utrum peccatum semper supponat aliquem errorem, ignorantiam, vel defectum considerationis in voluntate.

Ut voluntas peccet, non requiritur proprius error nec ignorantia;

- (1) S. Thom., 1.^a p. quæst. 63, art. 1, ad 4.um; 1. 2. quæst. 77, art. 2; *de malo*, quæst. 16, art. 2, ad 4.um et 7.um.
- (2) Apud Suarez (*Metaphys.* disp. 10, sect. 7, num. 2) et *de peccatis*, disp. 5, sect. 1, num. 6), et Salmaticenses (*De angelis*, disp. 10, dub. 8, paragr. 6, num. 260).
- (3) In 1.^{am} part. quæst. 63, art. 3, membr. 5.
- (4) In 1.^{am} part., disp. 4, quæst. 14, punct. 3; et In 1.^{am} 2.^æ, disp. 6, quæst. 8, punct. 1 et 2.
- (5) In 1.^{am} 2.^æ, tract. 3, disp. 1, sect. 2, num. 141.
- (6) *De anim.* disp. 14, sect. 9.
- (7) *De peccatis*, disp. 1, diffic. 13.
- (8) *De anim.* disp. 7, sect. 3, num. 40.
- (9) *De anim.* tract. 6, disp. 2, sect. 3, paragr. 3, num. 220.
- (10) Suarez, *Metaphys.* disp. 19, sect. 7, num. 10 seqq.; *de peccatis* disp. 5, sect. 1, num. 7-13.
- (11) Fonseca, *Metaphys.* lib. 9, cap. 2, quæst. 4, sect. 3.
- (12) *De anim.* disp. 7, cap. 5, num. 100.

rationalis ac debito legis. In qua assertione facile puto convenient utriusque sententiæ patroni, tum quia sic aperte colligitur ex Sacris Litteris (1), tum «quia id nimis confirmat experientia peccantium cum actuali conscientia remorsu, quibus apte convenit illud Ovidii: *Video meliora, proboque, deteriora sequor*; tum demum evidenti ratione, quia cognitio boni ut melioris, et a Deo præcepti, non necessitat voluntatem saltem quoad exercitium: aliter nemo libere præcepta servaret. Potest ergo cum ea cognitione conjungi omissio amoris, atque adeo peccatum. Quæ ratio probat etiam, non requiri defectum cognitionis vividioris: nam, licet cognitio sit vividior circa objectum debitum, non ideo necessitat quoad exercitium, ut fateatur P. Vazquez (2). Et ita communissime docent etiam Thomistæ, in angelis ante primum peccatum non potuisse præcedere in intellectu errorem, quamvis præcesserit inconsideratio (3). Et simili modo non est existimandum Adamum ex errore vel ignorantia ulla proprie peccasse. Sæpe tamen verum est peccari ex errore atque ignorantia vincibili, unde peccata *ignorantiæ* distingui a Theologis solent a peccatis *malitiæ* et *infirmiæ*, vel ex passione ac fragilitate (4). 2.º Dicendum videtur, saltem regulariter loquendo «voluntatem nunquam labi, quin præcedat in intellectu defectus aliquis, saltem inconsideratio plurium rationum vel motivorum, quæ possunt voluntatem a peccando retrahere, illamque morali quadam certitudine cohiberent, si considerentur.» Quo spectat illa *Ecclesiastici* sententia: *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (5). «Adde, quod semper, aut sæpissime, cum elicienda est volitio expressa et immediata objecti externi pravi, voluntas avertit mentis oculos tum ab honestate contraria, tum a prohibitione et pravitate objecti, quod

ordinarie
tamen videtur
semper adesse
saltem
aliquis defectus
considerationis,

(1) *Servus, qui cognovit voluntatem domini sui... et non fecit... vapulavit multis.* Luc. cap. 12, vers. 47. *Scienti... bonum facere, et non facienti, peccatum est. illi.* Jacob. cap. 4, vers. 17. Vide S. Thom. 1. 2. quæst. 77, art. 2.

(2) Lossada, *de anim.* disp. 7, cap. 5, num. 99. Cfr. Suarez, *Metaphys.* loc. cit. num. 10; *de peccat.* loc. cit. num. 7. seqq.

(3) Vide v. g. Salmanticenses, *de angelis.* disp. 10, dub. 8, paragr. 1, ubi plures alii laudantur; et paragr. 2.

(4) Vide S. Thom. 1. 2. quæst. 77, art. 3; quæst. 76, et quæst. 78.

(5) *Eccli.* cap. 7, vers. 40.

proinde solum sibi proponit ut commodum aut delectabile sensui. Propositio autem objecti pravi sic inconsiderata vel inconsulta vocari potest quidam error practicus, saltem negatus, qui sæpius repetitus quamdam generat mentis cæcitate, id est, consuetudinem inconsiderate proponendi delectabilia» (1). Et de hac inconsideratione intelligi potest in objectione relatum testimonium non solum Aristotelis, sed etiam *Sapientis*, quia iudicium de agendis vel appetendis absolute prolatum error quidam practicus est (2), nam est actus imprudens et de se difformis appetitui recto: nisi velis illud interpretari de iudicio aliquo liberum consensum subsequente (3), aut etiam de errore morali pravæ electionis, ut volunt Scotus et alii. Hic porro defectus considerationis culpabilis est, utpote supponens in voluntate culpam avertendi vel negligendi considerationem debitam. «Cæterum culpa ista non debet in intellectu supponere defectum alium culpabilem, alias iretur in infinitum: sat est, quod supponat defectum, tametsi pro priori signo involuntario cognitionis plurium motivorum retrahentium; quæ cognitio, si adesset, licet non tolleret simpliciter libertatem peccandi (sicut nec ejus defectus ad peccandum necessitat), moraliter tamen voluntatem in officio contineret» (4). 3.º Denique quod defectus iste considerationis non sit physice et absolute necessarius, videtur sequi ex superius probatis, ex eo nempe quod non sit admittendum iudicium practicum voluntatem infallibiliter determinans: unde efficitur, quæcumque præcedat rei cognitio vel consideratio, voluntatem *absolute* ac *physice* non necessitari, ac proinde posse aliter agere, ac peccare.

quamvis neque
is absolute
requiritur.

Quæ cum ita sint, ad argumentum respondeo in forma, *conc.* primam propositionem, et eligo alterum membrum. Ad cuius improbationem, *neg.* sequelam. Omniaque satis, opinor, patent ex præjacta expositione.

(1) Lossada, loc. cit. num. 100.

(2) Cfr. S. Thom. 1. 2. quæst. 78, art. 1, ad 1.um

(3) De quo vide Suarez, *Metaphys.*, loc. cit. sect. 7, num. 12; et Fonseca, *Metaphys.* lib. 9, cap. 2, quæst. 4, sect. 4 fin.

(4) Lossada, *ibid.* num. 101.